

O JEDNOM TYPU ASYNDETICKÉHO SOUVĚTÍ V ODBORNÉ RUŠTINĚ VE SROVNÁNÍ S ČEŠTINOU

Helena Flídrová (Olomouc)

Abstrakt:

Pozornost je věnována asyndetickým souvětím v odborné ruštině odpovídajícím podřadným souvětím s obsahovými vedlejšími větami podmětovými a předmětovými, jejichž českými ekvivalenty jsou podřadná souvětí syndetická.

Klíčová slova: asyndetické souvětí, odborná ruština a čeština, obsahová vedlejší věta podmětová a předmětová, syndetické souvětí

On Asyndetic Composite Sentence in Russian for Special Purposes in Comparison with Czech

Abstract:

Attention is paid to asyndetic composite sentences in Russian for special purposes equivalent to complex sentences with dependent nominal content clauses (subject clauses and object clauses) which find their counterparts in Czech syndetic complex sentences .

Key words: asyndetic composite sentence, Russian and Czech for special purposes, nominal content clauses (subject clauses and object clauses), syndetic complex sentence

Asyndetické spojení vět (příp. větných členů), tj. spojení bezespoječné, lexikálně nevyjádřené, je jedním z prostředků parataxe. Může se vyskytovat jak v souvětích smyslem souřadných (např.: *Телевизор смореть надоело, читать я устала.*), tak v souvětích smyslem podřadných (např.: *За двумя зайцами погонишься – ни одного не поймаешь.*). V důsledku absence lexikálních spojovacích prostředků nabývá většího významu intonace, která se pak stává ukazatelem vztahu mezi větami. Proto jsou ruská i česká asyndetická souvětí příznačná zejména pro ústní projevy, a to převážně hovorové (např.: *He хочешь ехать, оставайся.. Nechceš, nechod'.*). V ruštině jsou častá rovněž v různých příslovích nebo pořekadlech (např.: *Лес рубят – щепки летят.* – českým ekvivalentem tohoto příkladu je souvětí hypotaktické *Když se kácí les, lítají třísky.*). Vyskytují se však také v textech umělecké literatury i v ostatních stylech.

Je známo, že frekvence asyndetických konstrukcí je daleko vyšší v ruštině než v češtině, čemuž odpovídá i odborný zájem lingvistů o tuto problematiku.

Zatímco v ruské gramatické tradici je bezespoječným souvětím věnována značná pozornost, v české syntaxi jsou spíše okrajovým jevem.

Podrobně se asyndetickým souvětím v ruštině ve srovnání s češtinou zabývala na materiále klasické literatury pražská rusistka K. Koževniková (1961). Nepoměrně vyšší frekvenci těchto souvětí v ruštině odůvodňuje zejména větším využíváním intonačních a expresivních prostředků v ruštině i odlišnostmi ve stavbě ruské a české věty. Podle jejího názoru české spojení vět nebo větných členů bez spojek nesnáší příliš velké zatížení významové, takže shodně s ruštinou se užívá asyndeta pouze tam, kde jde o vyjadřování jednoduchých vztahů podepřené vhodným větným uspořádáním.

V ruské tradici ve starších gramatikách (např. AG, 1960,1970) tvořilo bezespoječné souvětí při klasifikaci souvětí samostatnou skupinu vedle souvětí souřadného a podřadného. V takové klasifikaci se však směřovala dvě kritéria. Souvětí souřadné a podřadné bylo vydělováno na základě smyslových vztahů mezi větami, zatímco souvětí bezespoječné na základě formálních prostředků pro spojení vět.

Později se však na ruské asyndetické souvětí začalo pohlížet již nikoliv jako na typické souvětí, ale jako na zvláštní strukturu, tzv. «бессоюзное соединение предложений», která stojí na pomezí mezi souvětím a souvislým textem (např. AG, 1980, *Kratkaja russkaja grammatika*, 1989). Srov. definici: «Бессоюзные соединения (сочетания) предложений – это целостные синтаксические образования, в большей или меньшей степени соотносительные со сложными предложениями, но отличающиеся от них отсутствием союзной или местоименной связи между частями. Объединение предложений в бессоюзное сочетание осуществляется посредством интонации; предложения, входящие в бессоюзное сочетание, характеризуются смысловой взаимосвязанностью, которая выявляется разнообразными совместно действующими лексическими и морфолого-синтаксическими средствами». (*Краткая русская грамматика*, 1989: 612)

Podobně H. Běličová-Křížková v *Ruské gramatice pražských rusistů* (1979) pojímá ruské bezespoječné spojení jako nejméně těsné spojení částí souvětí, které má styčné body s oblastí spojení posloupností jednoduchých vět v textu.

Ruská asyndetická souvětí se hojně vyskytují v textech různých stylů, tedy i stylu odborného, třebaže v odborných textech by se vzhledem k důrazu na jejich logické uspořádání a přesnost výkladu mohlo předpokládat spíše pouze syndetické spojení pomocí lexikálních spojovacích prostředků.

Na základě analýzy našeho jazykového materiálu můžeme konstatovat, že některé typy asyndetického souvětí se vyskytují jak v odborné ruštině, tak češtině (i když tam jsou mnohem méně zastoupeny), jiné pouze v odborné ruštině.

V obou jazycích se asyndeton objevuje především v souvětích smyslem souřadných, jehož predikativní části se nacházejí zejména ve vztahu slučovacím,

пříp. odporovacím nebo stupňovacím, ale často také ve vztahu důvodovém nebo vysvětlovacím.

Напř.: *Перейдем ко второй части статьи – проследим аспектуальную парадигму каждой структурной схемы.*

Stárne zrak i sluch, výměna se zpomaluje, paměť hůře pracuje, zmenšuje se celková adaptační schopnost.

Они в свое время объявили, что конвергенция невозможна – разница слишком большая.

Zásady můžete pak třeba i porušovat – je v tradici české stylistiky uvažovat o tom, že dodržování norem vede k jejich ustrnutí.

Общий облик современного синтаксического оформления резко меняется: фразы-высказывания становятся более динамичными, актуализированными.

Od základu se začal měnit typ vědecké komunikace: od tradiční komunikace psané se postupně přechází k typu, v němž mluvené formy komunikace jsou podstatným, někdy nejdůležitějším komponentem.

Pouze v odborné ruštině, na rozdíl od češtiny, se podle našeho pozorování vyskytují asyndetická souvětí analogická podřadným souvětím s některými obsahovými vedlejšími větami předmětovými a podmětovými. V češtině takovým konstrukcím odpovídají podřadná souvětí s vedlejšími větami se spojkou *že*.

Пříklady na souvětí s asyndeticky připojenou vedlejší větou předmětovou:

Следует подчеркнуть: характеризующие признаки при имени бытующего предмета не служат целям идентификации.

Полагаем, это отражает значимость и для современной русской культуры древнейших традиций.

Думаю, мы не конкурируем, так как на самом деле не существует рынка аккредитаций.

Hojněji se v odborné ruštině vyskytují souvětí s asyndeticky připojenou obsahovou vedlejší větou podmětovou. V jejich první části bývají slovesa nebo predikativní příslovce vyjadřující myšlenkové procesy, domnění nebo vnitřní stav. Příklady:

(Нам) Думается, категория значения – это более широкое понятие.

Казалось бы, автор хотел обобщить его жизнь и творчество.

Разумеется, собранные здесь статьи не исчерпывают всех типов и жанров в системных исследованиях языка.

Безусловно, употребление иностранных слов, в том числе и терминов, естественно и даже обязательно в специальной среде.

Видимо, именно эта закономерность и послужила хорошей почвой для усвоения письменной речью этих конструкций.

Возможно, используя эти средства, автор стремился создать живость и простоту языка.

Uvedené příklady současně ukazují, že výrazy z první části asyndetického souvětí mohou být užity také jako vsuvky. Např.: *Теоретическое рассмотрение темы и анализ конкретного материала, думается, позволяют подвести некоторые итоги.*

V těchto případech tedy v češtině asyndeton možný není.

Ruská souvětí s obsahovými větami podmětovými zaujala svého času i prof. Mrázka, který ve své známé studii „K jednočlenným větám slovesným“ (Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české I, 1956) upozornil na jejich problematičnost. V roli hlavní věty jsou totiž jednočlenně působící věty s neosobním vyjádřením (slovesné nebo s predikativy), které jsou součástí souvětí a výrazně se liší od jednoduchých vlastních jednočlenných vět. Kromě výše uvedených asyndetických souvětí se to týká rovněž příkladů se spojkami:

Кажется, что руководители стран делают все, чтобы прийти к соглашению о будущем человечества.

Важно, чтобы следующее столетие стало не только веком планеты, но и веком творчества.

V české ani slovenské rusistice nebyly tyto hlavní věty z hlediska struktury přesně charakterizovány nebo jednoznačně interpretovány a byla jim vždy věnována pouze okrajová pozornost. Hovoří se např. o hlavních větách se slovesem ve 3. os. sg. stř. rodu nebo s predikativním slovem na -o (Příruční mluvnice ruštiny II, 1960), nebo o hlavních větách s predikativním členem vyjádřeným neosobními slovesy, neosobními tvary sloves nebo predikativy na -o (J. Svetlík, 1970), příp. o sémanticky i strukturně neúplných jednočlenných větách (M. Kubík a kol., 1982). Pouze v pojetí H. Běličové-Křížkové (Russkaja grammatika 2, 1979) jsou to jednoznačně věty dvojčlenné, v jejichž strukturním schématu je pozice podmětu obsazena nikoliv substantivem, ale vedlejší větou. Stejně tak v české syntaxi jsou obdobné věty pokládány za podmětové, tedy tradiční věty dvojčlenné (např. M. Grepl, P. Karlík, 1986). Teprve v poslední době se v souladu s výsledky bádání českých syntaktiků také v české rusistice nedělí strukturní typy jednoduchých vět na dvojčlenné a jednočlenné, ale na věty podmětové a bezpodmětové (H. Flidrová, S. Žaža, 2005). Není tedy již zapotřebí odlišovat termíny přísudek (ve větě dvojčlenné) a jednotný větný základ (ve větě jednočlenné) a pracuje se pouze s termínem predikát. Tím se podle našeho názoru mohou jednoznačně syntakticky interpretovat také formálně neosobní ruské hlavní věty v souvětích s obsahovými vedlejšími větami podmětovými.

V tomto příspěvku jsme se snažili z rusko-českého konfrontačního hlediska přiblížit problematiku asyndetického souvětí na materiále odborného stylu, kde je výskyt asyndeta nižší než v hovorovém jazyce, a současně i tam potvrdit jeho vyšší frekvenci v ruštině ve srovnání s češtinou. Nabízejí se však také další možnosti a hlediska zpracování, např. sledování interpunkčních znamének (čárka,

dvojtečka, pomlčka) mezi jednotlivými částmi asyndetických konstrukcí, kde jsou rovněž mezi ruštinou a češtinou rozdíly.

Literatura:

- BARNETOVÁ, V. – BĚLIČOVÁ-KŘÍŽKOVÁ, H. – LEŠKA, O. – SKOUMALOVÁ, Z. – STRAKOVÁ, V.: *Русская грамматика 2*. ČSAV, Praha 1979.
- BAUER, J.: *Parataxe a hypotaxe při studiu souvětí*. In: *Syntactica Slavica*, UJEP, Brno 1972, s. 202–209.
- BAUER, J. – MRÁZEK, R. – ŽAŽA, S.: *Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy II*. SPN, Praha 1960.
- FLÍDROVÁ, H. – ŽAŽA, S.: *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским*. FF UP, Olomouc 2005.
- Грамматика современного русского литературного языка* (ред. Н. Ю. Шведова). Наука, Москва 1970.
- Грамматика русского языка*, том 2, синтаксис, часть 2. Ред. В. В. Виноградов, Е. С. Истрина. АН СССР, Москва 1960.
- GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba spisovné češtiny*. SPN, Praha 1986.
- GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998.
- KOŽEVNIKOVÁ, K.: *Asyndeton v současné ruštině ve srovnání s češtinou*. In: *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české II. Studie syntaktické*. ČSAV, Praha 1961, s. 364–428.
- Краткая русская грамматика* (под ред. Н. Ю. Шведовой и В. В. Лопатина). Москва 1989.
- KUBÍK, M. a kol.: *Русский синтаксис в сопоставлении с чешским*. SPN, Praha 1982.
- Mluvnice češtiny 3. Skladba* (red. F. Daneš, M. Grepl, Z. Hlavsa). Academia, Praha 1987.
- MRÁZEK, R.: *K jednočlenným větám slovesným*. In: *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české I. Studie syntaktické*. ČSAV, Praha 1956, s. 7–79.
- Русская грамматика 2* (ред. Н. Ю. Шведова). Наука, Москва 1980.
- SVETLÍK, J.: *Синтаксис русского языка в сопоставлении с словацким*. SPN, Bratislava 1970.